

SUVOKIAMAS SOCIALINIS TEISINGUMAS IR JO REIKŠMĖ REGIONŲ PLĖTRAI

Vitalija Rudzkienė*

*Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius, Lietuva*

Marija Burinskienė

*Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT–10223 Vilnius, Lietuva*

doi:10.13165/VPA-13-12-4-06

Anotacija. *Globali ekonomika ir pasaulinė laisvoji rinka ne tik sparčiai keičia žmonių gyvenimo ir darbo sąlygas, didina migraciją, bet ir pastebimai gilina socialines problemas. Šiuolaikinė, pasikeitusi visuomenė ir kultūrinė-politinė aplinka verčia keisti nusistovėjusias teritorijų planavimo koncepcijas, principus, modifikuoti ryšius ir perskirstyti sprendimo galią, paslenkant ją visuomenės link.*

Straipsnis skirtas socialinio teisingumo koncepcijos analizei regionų ir teritorijų planavimo kontekste, socialinio teisingumo reikšmės visuomenės vystymosi darnai ir sėkmei, jo ryšių su kitais veiksniais atskleidimui. Suvokiamo teisingumo poveikis visuomenės raidai atskleidžiamas taikant empirinių duomenų analizės metodus. Nagrinėjamos darnos ir teisingumo principų taikymo regioninės plėtros politikoje prielaidos ir galimybės.

Tyrimai atlikti taikant lyginamosios mokslinės literatūros analizės, aprašomosios statistikos ir koreliacinės-regresinės analizės metodus.

Tyrimo rezultatai išryškino suvokiamo socialinio teisingumo mikro- ir makrolygmenų prieštaravimus, jų sąsajas su socialinės darnos rodikliais. Centrinės ir Rytų Europos valstybių pavyzdžiu parodytas socialinio teisingumo poveikis migracijai bei regionų ir teritorijų vystymo darnai.

Raktažodžiai: *regionų plėtros planavimas, socialinė darna, socialinis teisingumas, migracija, teritorijų vystymas.*

Keywords: *spatial development planning, social sustainability, social justice, values, migration, territorial development.*

* Pirmosios autorės darbas parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos projektą pagal programą „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“, Nr. SIN-12005.

Įvadas. Regionų ir teritorijų planavimas, socialinė darna ir teisingumas

Pasak JAV mokslininko Jimo Throgmorton, planavimas – tai įtikinamos istorijos apie ateitį papasakojimas [34]. Regionų ir teritorijų planavimas yra ta sritis, kur gyventojai, politikai, architektai, ekologai ir viešojo sektoriaus administratoriai kuria savo ateities istorijas, kur kertasi jų požiūriai ir interesai. Planavimas grindžiamas idėja, kad tai, pirmiausia, yra koordinuojama veikla. Šios veiklos priemonės yra ne finansinio pobūdžio: su retomis išimtimis, planuotojai neturi išteklių savo idėjoms įgyvendinti. Taip siekiama sumažinti efektyvumo riziką, kuri gali kilti, jei planuotojas turėtų savo finansinius išteklius. Planuotojo priemonės yra daugiausia komunikacinės: vizijos, koncepcijos, projektai, planai. Šios priemonės naudojamos dviejų lygių suinteresuotų šalių vizijų derinimui: vietinio lygmens (vadinamasis „horizontalus koordinavimas“) ir vyriausybinių lygmens („vertikalus koordinavimas“). Esant geram planavimui, tvirtinami tik tie planai, kurie yra darnūs tarpusavyje. Tai reiškia, kad svarbiausias planuotojo darbas yra tikslingas žmonių nuomonių ir pasiūlymų klausymas, problemų ir pageidavimų inventorizavimas, preferencijų išskyrimas ir įvertinimas, koncepcijos, kuri vestų link darnaus teritorijos vystymo, numatymas, galimybių sudaryti suinteresuotų šalių koalicijas įvertinimas ir, svarbiausia, įtikinti įvairias suinteresuotas šalis panašiai matyti vystomos teritorijos ateitį [22; 20].

Lietuvos teritorijų planavimas turi savo istoriją ir patirtį. Dabartiniu metu jis reglamentuojamas procedūromis, kurios numatytos dviejuose įstatymuose: Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatyme [27] ir Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatyme [26]. Taigi, Lietuvoje galioja dvi planavimo sistemos: teritorijų planavimo ir regionų plėtros (strateginio) planavimo. Regioninės plėtros įstatymas nustato regioninės plėtros tikslus, prioritetus, uždavinius ir apskaičiuoja, kiek lėšų reikia, kad numatytos priemonės būtų įgyvendintos. Pirmas šio įstatymo straipsnis teigia: „Įstatymo paskirtis. Šis Įstatymas nustato nacionalinės regioninės politikos tikslą, uždavinius, įgyvendinimo priemones, regioninės plėtros planavimo dokumentų rengimą ir tvirtinimą, taip pat nacionalinę regioninę politiką įgyvendinančių subjektų įgaliojimus.“ Teritorijų planavimo dokumentuose numatomos priemonės, kurias reikia įgyvendinti pagal įvairių lygmenų teritorijų planus. Pirmajame Teritorijų planavimo įstatymo straipsnyje įstatymo paskirtis ir taikymas apibrėžiami taip: „Šis Įstatymas reglamentuoja Lietuvos Respublikos teritorijų planavimą, planavimo organizatorių, planų rengėjų, fizinių, juridinių asmenų, valstybės ir savivaldybių institucijų teises ir pareigas šiame procese.“ Už šias skirtingas planavimo sistemas atsako ir skirtingos ministerijos: Vidaus reikalų ir Aplinkos.

Pastaraisiais metais matomi akivaizdūs išsivysčiusių valstybių teritorijų planavimo pokyčiai, kylantys dėl prieštaravimų tarp istoriškai susiklosčiusių planavimo principų ir pasikeitusių vadinamosios „įtinkintos“ visuomenės socialinių poreikių. Pokario metų teritorijų planavimo erai buvo būdinga tvirta hierarchinė sistema. Ši sistema integruodavo specifines planavimo ekspertų žinias ir kartu siekdavo įvertinti viešąjį interesą. Tai sudarė sistemos, kur lemiamą žodį nustatant teritorijų strateginę kryptį turėjo politikai, pagrindą. Ekspertų neutralumas visada kėlė daug klausimų. Be to, planuojant teritorijas reikšmingos įtakos visada turėjo didelės, korporatyvinės, organizacijos, turinčios aiškiai išreikštus in-

teresus. Kadangi planas gali būti įgyvendintas tik tada, kai vyriausybės institucijos jam pritaria, tai, nepaisant to, kad visuomenės dalyvavimas numatomas atskiruose planavimo etapuose, visuomenės galimybės ką nors pakeisti yra labai ribotos.

Šiuolaikinė, pasikeitusi visuomenė ir nauja kultūrinė-politinė aplinka verčia keisti nusistovėjusias planavimo sistemas, modifikuoti ryšius ir perskirstyti sprendimo galią, paslenkant ją visuomenės link. Tačiau sena planavimo idėja, paremta eiliškumu „gyventojų apklausa, situacijos analizė, planas“, vis dar labai gyvybinga. Visuomenės įtraukimas ir jos nuomonė ilgą laiką buvo suvokiama daugiausia kaip galimybė išrinktiems politikams komentuoti ar ginčyti sprendimus. Tačiau stiprėjant visuomenės tinklams, o kartu ir menkstant ekspertų, politikų ir administratorių nuomonių reikšmei, visuomenės dalyvavimas įgyja visai kitą vaidmenį. Šiuolaikinis požiūris visuomenės dalyvavimą interpretuoja kaip žinių generavimo šaltinį, taip pat kaip būdą pripažinti planavimo teisėtumą [21]. Tai reikalauja peržiūrėti visuomenės dalyvavimo vietą ir reikšmę planavimo ir sprendimo priėmimo procesuose.

Nauji planavimo principai dera su darnos principais, kurie buvo pripažinti Brundtlando komisijos 1987 metais. Socialinė darna glaudžiai susijusi su socialinėmis problemomis ir dialogo tarp visuomenės ir politikos formavimu. Tai neatsiejamas darnos elementas, kadangi darni plėtra negali būti be darnios visuomenės dalyvavimo [2; 5; 3]. Vardijant pagrindinius darnios teritorijos vystymo ir planavimo principus, svarbiausiais įvardijami plėtos tolygumas, ekonominis ir ekologinis pagrįstumas ir socialinis teisingumas [29]. Socialinis teisingumas, kaip socialinės darnos išraiška, yra kompleksinė sąvoka, apimanti įvairius socialinio gyvenimo aspektus. Socialinio teisingumo suvokimas ir jo reikšmė regionų vystymui ir teritorijų planavimui yra verti ypatingo dėmesio.

Straipsnio tikslas yra išanalizuoti visuomenės socialinio teisingumo modelius, naudojantis empiriniais duomenimis atskleisti suvokiamo teisingumo reikšmę ir jo poveikį regionų raidai, aptarti procedūrinio teisingumo įgyvendinimą vystant Lietuvos teritorijas ir nubrėžti tolesnio darnios vadybos modelių tobulinimo gaires.

Empirinėje tyrimo dalyje analizuojamos Centrinės ir Rytų Europos šalys, kurios 1990 metais pritaikė tą patį perėjimo nuo planinės į laisvos rinkos socialinės-ekonominės transformacijos modelį ir 2004–2007 metais įsijungė į ES. Nagrinėjama visa populiacija, t. y. dešimt šalių.

Tyrimui panaudoti: agreguoti pasaulinio reprezentatyvaus tyrimo World Values Survey apklausos rezultatai, duomenys apie gyventojų skaičių, socialinės darnos rodikliai.

Tyrimo metodai: tyrimai atlikti taikant lyginamosios mokslinės literatūros analizės, aprašomosios statistikos ir koreliacinės-regresinės analizės metodus.

Socialinio teisingumo modeliai

Teritorijų planavimo sritis paliečia daugelio toje teritorijoje gyvenančių žmonių interesus (išskiriant gyvenamąsias, apsaugines, rekreacines zonas, saugomus objektus, infrastruktūrą ir kt.). Maža to, teritorijų planavimas gali turėti reikšmingos įtakos esamų objektų

ir nekilnojamo turto vertei. Šiuo aspektu teritorijų planavimas priklauso socialinio teisingumo sričiai, o jo procedūrų legitimumas ir priimtumas gyventojams tampa socialinio procedūrinio teisingumo objektais.

Literatūroje, nagrinėjančioje socialinį teisingumą, pateikiami keli socialinio teisingumo modeliai. Pirmasis nagrinėjamas modelis – vieno faktoriaus, kurio pagrindą sudaro skirstomasis teisingumas (distributive justice), kuris yra plačiai išnagrinėtas ir geriausiai žinomas.

Antrąjį, dviejų faktorių modelį, sudaro skirstomasis (distributive justice) ir procedūrinis (procedural justice) socialinis teisingumas. Trečiąjį, trijų faktorių modelį, sudaro skirstomasis, procedūrinis ir sąveikos (interactional justice) faktoriai [17; 7].

Greenberg (1993) išreiškė nuomonę, kad tradicinis trijų faktorių teisingumo modelis yra geriau conceptualizuojamas, išskiriant keturis teisingumo tipus. Tokiu būdu, sąveikos (interactional) teisingumą išskyrus į dvi dalis – tarpasmeninį teisingumą (interpersonal justice) ir informacinį teisingumą (informational justice), buvo sudarytas keturių faktorių modelis. Atlikti tyrimai parodė, kad šis modelis tinka empirinei analizei [8].

Tačiau, kaip rodo pastarųjų metų tyrimai, socialinio teisingumo vertinimui svarbus dar vienas veiksnys, vadinamas „emociniu teisingumu“, kuris galėtų būti pridėtas prie egzistuojančių modelių ir taip galėtų būti sudarytas penkių faktorių modelis. Kadangi visi penki socialinio teisingumo modelį sudarantys veiksniai yra tarpusavyje susiję, tai tolesnis jų skaičiaus didinimas vargu ar būtų tikslingas.

Skirstomasis teisingumas. Skirstomasis teisingumas yra tokia teisingumo forma, kurios dėmesio centre yra žmonių tikėjimas, kad jie gauna teisingą kiekį vertybių, susijusių su darbo rezultatais [16; 31]. Skirstomąjį teisingumą versle galima apibrėžti kaip sąžiningą rezultato dalį, kurį gauna darbuotojas. Kitaip sakant, skirstomasis teisingumas yra žmonių suvokimas, ar jų sukurta vertė paskirstyta teisingai ir nešališkai.

Paskirstymo rezultatų teisingumas ar sąžiningumas buvo fundamentaliai nagrinėjamas socialinio teisingumo teorijoje beveik 40 metų [9]. Teisingumo teorija [1], santykinė nepritekliaus teorija [10; 11], informacinė pažinimo teorija (referent cognitions theory) [15] buvo integruotos ir sudarė skirstomojo teisingumo struktūrinį pagrindą.

Viena iš problemų, kuri kyla vertinant socialinį teisingumą, yra tinkamai nustatyti lygmenį, kuriuo yra daromas sprendimas. Ši subtili, bet svarbi savybė buvo pirmą kartą pažymėta 1981 metais [4]. Vertinant teisingumą svarbu atskirti, ar vertinimas yra daromas mikrolygmeniu, t. y. ar kalbama apie teisingą atlygį atskiram individui ar individų grupei, ar makrolygmeniu, t. y. apie teisingą sukurtų vertybių paskirstymą visai visuomenei (makrolygmuo).

Empiriniai tyrimai rodo, kad tarp mikro- ir makrolygmenų vertinimų yra daug prieštaravimų. Kai žmonių klausiami apie mikroteisingumo principus, jie paprastai palaiko skirtumus, remdamiesi galimybėmis ir pastangomis. Tačiau, kai kalbama apie makrolygmenį, žmonės vadovaujasi visa apimančiais principais. Makrolygmens principai dažnai taikomi, kai problema yra už asmeninės atsakomybės ribų.

Procedūrinis teisingumas. Jau atlikus pirmuosius tyrimus [33] buvo pastebėta, kad, esant tam tikroms aplinkybėms, žmonėms daugiau rūpi procedūros nei tiesioginiai re-

zultatai. Savo darbuose J. Thibaut ir L. Walkeris remiasi prielaida, kad jeigu diskusijų dalyviams bus suteikta galimybė garsiai išsakyti savo nuomones, ji, greičiausiai, įvertins sprendimo priėmimo procesą kaip sąžiningą ir teisingą. Paprasčiausia galimybė pareikšti savo tvirtinimą ir nors iš dalies kontroliuoti sprendimo priėmimo procesą sudarė suvokiamo procedūrinio teisingumo pagrindą.

Procedūrinio teisingumo teorija yra prieštaringa, skiriasi požiūriai į tai, ko dėka procedūra tampa teisinga. Norint suprasti psichologinį socialinio teisingumo pagrindą, buvo pasiūlyta keletas modelių. Vienas iš naujausių modelių yra grupės sąsajos modelis (the groupen gagement model) [35]. Šis modelis paremtas socialinio identiteto teorija. Pagrindinė modelio prielaida, kad grupės procedūrinio suvokimo procesas turi įtakos grupės narių identifikavimui, kuris, savo ruožtu, turi įtakos jų sąsajai su grupe.

Kaip rodo teoriniai ir empiriniai tyrimai, teigiami vertinimo rezultatai turi reikšmingą įtaką procedūrinio teisingumo reitingams. Apskritai, galima sakyti, kad vertinant procedūrinį teisingumą didelę reikšmę turi tai, ar procedūra patenkina individo poreikį gauti palankų rezultatą, tačiau svarbus ne tik rezultatas. Tyrimai (pvz., [6]) pagrindė jau anksčiau gautas išvadas, kad individai savo dalyvavimo nemato vien tik kaip priemonės gauti palankų rezultatą. Galimybė dalyvauti sprendimo priėmimo procese yra viena iš plačiausiai tiriamų procedūrinių charakteristikų. Dalyvavimas yra procesas, kuriame įtaka yra padalinama tarp individų, kurie yra hierarchiškai nelygūs [36, 32]. Daugelis tyrėjų sutinka, kad procedūrinio teisingumo suvokimui dalyvavimas visada yra geriau už nedalyvavimą, ir tai vadinama „balso efektu“ [18].

Empirinis tyrimas: mikro- ir makrolygmens teisingumas

Kaip rodo socialinio teisingumo teorijų analizė, vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių visuomenės vystymosi darną ir sėkmę, yra pasitikėjimas. Pasitikėjimo svarbą patvirtina ir empiriniai tyrimai [15]. Remdamasis JAV vykdytų apklausų rezultatais, S. Feldmanas parodė, kad, kai svarstomas išteklių paskirstymas visuomenėje, vadovaujama dviem santykinai nepriklausomais principais: mikroteisingumo ir makroteisingumo. Mikroteisingumo principas yra pagrįstas tikėjimu rinkos galia ir atpildu pagal nuopelnus, tuo tarpu makrolygmens teisingumo principas rodo didesnės lygybės poreikį. Iš esmės skirtumas tarp mikro- ir makrolygmens teisingumo atitinka rinkos teisingumą ir politinį teisingumą. Dėl tam tikrų priežasčių rinka dažniausiai pripažįstama geresniu išteklių skirstytoju nei vyriausybė.

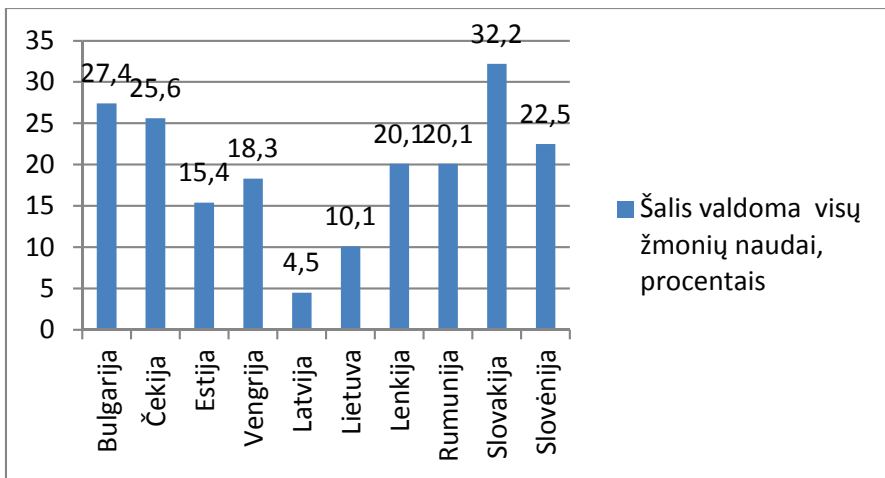
Viena iš pagrindinių tokio pripažinimo priežasčių yra savanaudiškumas [25]. Rinkoje savanaudiškumas suprantamas kaip teigiamas veiksnys, kuris skatina efektyvumą ir teisingus rezultatus. Tuo tarpu politikoje savanaudiškumas yra neigiamas bruožas ir šiuo atveju perskirstymas neturi giežtai suformuluoto mato, todėl perskirstymo naudą sudėtinga įvertinti. Šis skirtumas tarp rinkos ir politinio teisingumo yra svarbus, nes, kaip ir buvo manoma [5], o tai patvirtino ir empiriniai tyrimai, žmonių pasirinkimas remtis mikro- ar makrolygybės principais priklauso nuo jų pasitikėjimo valdžia [14]. Jeigu žmonės mato

rinką kaip teisingesnę perskirstymo priemonę nei politikus, tai jie remsis mikrolygmens teisingumo principais. Esant dideliam politinio pasitikėjimo lygiui žmonės renkasi makrolygmens teisingumo principą. Taigi, pasitikėjimo valdžia ir vykstančiais procesais didinimas kartu didina mikro- ir makroteisingumo principų suderinamumą.

Kaip socialinio teisingumo teorijos veikia konkrečioje socialinėje aplinkoje, gali būti patikrinta tik empiriniais tyrimais. Tam tikslui buvo panaudoti pasaulinio tyrimo „The World Values Survey“ duomenys. Pasaulinis socialinės srities mokslininkų tinklas World Values Survey (WVS) kartu su European Values Study (EVS) atliko reprezentatyvų pasaulinį tyrimą, apimančią 1981–2007 metų laikotarpį. Tyrimas vykdytas 97 šalyse, kur skirtingų šalių respondentai pildė tuos pačius standartizuotus klausimynus, o gauti atsakymai leidžia palyginti įvairių šalių gyventojų vertybines nuostatas, emocinį nusiteikimą, lūkesčius. Apklausos detalės pateikiamos tinklalapyje www.worldvaluessurvey.org.

Visuomenės pasitikėjimą vykstančiais procesais buvo siekiama atskleisti klausimu E 128: „Generally speaking, would you say that this country is run by a few big interests looking out for themselves, or that it is run for the benefit of all the people“ („Apskritai kalbant, ar jūs galėtumėte pasakyti, kad ši šalis yra valdoma tenkinant kelis didelius interesus, ar kad ji yra valdoma siekiant visų žmonių naudą“, vertimas autorių) [24, p. 336]. Atsakant į šį klausimą buvo galima pasirinkti vieną iš atsakymų: „Run by a few big interests“ („Šalis valdoma tenkinant kelis didelius interesus“) arba „Run for all the people“ („Šalis valdoma visų žmonių naudai“).

Analizei buvo pasirinkta pakankamai homogeniška Centrinės ir Rytų Europos šalių aibė, kurią sudaro 10 valstybių. Šių šalių gyventojai WVS tyrime buvo apklausti 1990–1998 metais. Nagrinėjamos šalys tuo pačiu metu, 1990 metais, pritaikė tą patį perėjimo nuo centrinio planavimo į laisvos rinkos ekonomiką modelį ir 2004–2007 metais įstojo į ES (1 pav.).

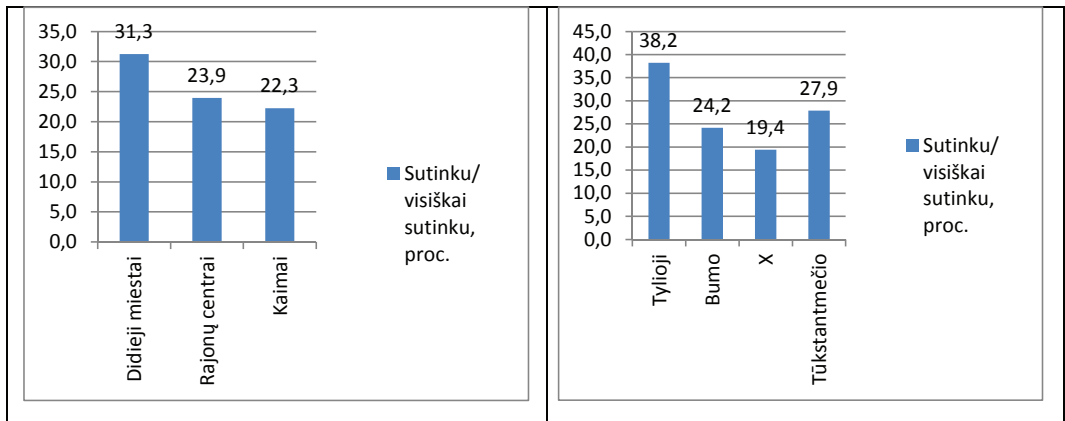
1 pav. Centrinės ir Rytų Europos šalių gyventojai, 1990–1998 metais manę, kad jų šalis valdoma visų žmonių naudai, proc.

Kaip matyti iš 1 pav., nors visos nagrinėjamos šalys pritaikė tą patį ekonomikos transformacijos modelį, jų makrolygmens suvokiamo socialinio teisingumo skirtumai akivaizdūs. Geriausiai makrolygio teisingumą įvertino Slovakijos gyventojai (32,2 proc.). Mažiausią pasitikėjimo lygį parodė Latvijos, Lietuvos ir Estijos gyventojai, kur gerai savo šalies socialinį teisingumą vertino mažiau nei 16 proc. gyventojų. Tuo tarpu Slovakijoje, Bulgarijoje ir Čekijoje tokių gyventojų buvo per 25 procentus.

Tame pačiame tyrime buvo apklausti ir kai kurių kitų šalių gyventojai. Kad jų šalis valdoma siekiant visų žmonių naudos, teigiamai atsakė: 71,8 proc. Norvegijos, 41,1 proc. Švedijos, 38,9 proc. Šveicarijos, 46,5 proc. Kanados, 31,2 proc. JAV gyventojų.

Siekiant nustatyti, kokį poveikį gyventojų nuomonė apie vykstančių procesų socialinį teisingumą turėjo įtakos tolesnėms šių šalių vystymosi tendencijoms, buvo atlikta tų pačių valstybių gyventojų skaičiaus pokyčio analizė praėjus daugiau kaip 10 metų, jau po 2009 metų ekonomikos krizės. Gyventojų pokytis apskaičiuotas iš Eurostato ir Index Mundi (<http://www.indexmundi.com/>) duomenų. Tyrimas atskleidė, kad per 15 metų labiausiai sumažėjo gyventojų tose šalyse (neigiamas gyventojų populiacijos pokytis), kur žmonės prastai vertino makrolygmens teisingumą. Atlikta statistinė analizė patvirtino stiprų reikšmingą gyventojų pasitikėjimo rodiklio ryšį su migracija (Pearsono koreliacijos koeficientas $r = 0,856$, stebimasis reikšmingumo lygmuo $p = 0,003$).

Lietuvos gyventojų analizė. Lietuvos gyventojų ir jų kolektyvinių-individualistinių vertybių prioritetų nustatymui buvo panaudoti reprezentatyvios apklausos duomenys. Reprezentatyvią apklausą MRU užsakymu 2013 m. balandžio 10–14 d. atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Jos metu buvo apklausta 1050 Lietuvos gyventojų.

2 pav. Lietuvos gyventojų pritarimas teiginiui „Manau, kad visuomenės lyderiai išmano problemas geriau už kitus, todėl turime jais pasitikėti ir leisti jiems spręsti mums visiems aktualias problemas“. Kairėje išdėstyta pagal gyvenamąją vietą, dešinėje – pagal gyventojų kartas

Lietuvos žmonių pasitikėjimas valdžios institucijomis buvo matuojamas teiginiu „Manau, kad visuomenės lyderiai išmano problemas geriau už kitus, todėl turime jais pasitikėti ir leisti jiems spręsti mums visiems aktualias problemas“. Su šiuo teiginiu sutiko 26,8 proc., nesutiko – 43,6 proc., o abejojančių buvo 29,6 proc. Lietuvos gyventojų. Tačiau paaiškėjo kad statistškai reikšmingai skiriasi didžiųjų Lietuvos miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio), rajonų centrų (Šiaulių, Druskininkų, Tauragės, Švenčionių ir kt.) ir kaimiškųjų vietovių gyventojų nuomonės. Su šiuo teiginiu sutiko 31,3 proc. didžiųjų miestų gyventojų, rajonų centruose sutinkančių buvo mažiau – 23,9 proc., o kaimuose – 22,3 proc. (2 pav., kairėje). Statistinius nuomonių skirtumus patvirtino χ^2 kriterijus: $\chi^2 = 14,1$, $df = 6$, stebimasis reikšmingumo lygmuo $p = 0,029$.

Šio rezultato patikimumą patvirtino ir kitas, kontrolinis, teiginys „Žmonės nebūtinai turi žinoti visą informaciją, nes ji reikalinga tik tiems, kurie priima sprendimus“. Su šiuo teiginiu sutiko 25 proc. didžiųjų Lietuvos miestų, 19,3 proc. rajonų centrų ir 18,1 proc. kaimų gyventojų.

Dėl ko atsirado tokie nuomonių skirtumai? Galima daryti prielaidą, kad nuomonių skirtumai galėjo atsirasti dėl nevienodo respondentų amžiaus. Kaip žinome, dėl emigracijos Lietuvos miestelių ir kaimų gyventojai sensta sparčiau nei didžiųjų miestų. Norint patikrinti šią tyrimo hipotezę buvo atlikta gyventojų kartų analizė.

Respondentų kartų išskyrimui buvo pritaikyta Howe'o ir Strausso [23] klasifikacija ir išskirtos keturios kartos: „GI“ karta, kurią sudaro 1901–1924 metais gimę žmonės (Europoje 1900–1918), „Tylioji“ karta, gimimo metai 1925–1942 (Europoje 1919–1945), „Bumo“ karta („boom“ apibūdina didelį tų metų gimstamumą) – 1943–1960 (Europoje 1946–1965), „X“ karta, gimimo metai – 1961–1981 (Europoje 1966–1984) ir „Tūkstantmečio“ (Millennial) karta – 1982–2005.

Vienfaktorinės dispersinės analizės ANOVA metodas taikytas kartų vertybių skirtumams nustatyti. Šio metodo nulinė tyrimo hipotezė teigia, kad visų kartų respondentai teiginius vertina vienodai, t. y. $H_0: \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_k$. Čia μ – grupių populiacijos vidurkis, o k – grupių skaičius.

Kadangi Levene'o dispersijų homogeniškumo kriterijus nerodė dispersijų skirtumų, tikrinimui buvo pasirinktas F kriterijus. Šis kriterijus patvirtino, kad yra statistškai reikšmingi grupių vidurkių skirtumai ($F = 6,6$, $df = 3$, $p = 0,0002$). Kurių kartų grupių vertinimai skiriasi, buvo patikrinta LSD kriterijumi. Šis kriterijus patvirtino, kad „Bumo“, „X“ ir „Tūkstantmečio“ kartų nuomonių vidurkių skirtumai neesminiai, o skiriasi tik šių trijų kartų ir „Tyliosios kartos“ nuomonės ($p < 0,05$) (2 pav., dešinėje).

Analogiškas rezultatas buvo gautas tiriant teiginį „Žmonės nebūtinai turi žinoti visą informaciją, nes ji reikalinga tik tiems, kurie priima sprendimus“.

Žmonių vertybių prioritetai ryškiai atsiskleidžia derinant mikro- ir makrolygmens interesus. Požiūrį į šių interesų derinimą atskleidė teiginys „Jeigu žmogaus asmeniniai tikslai nesutampa su visuomenės, jis turi derintis prie visuomenės tikslų“. Šiam teiginiui pritarė (sutinku / visiškai sutinku) 41,1 proc. didžiųjų Lietuvos miestų, 23,2 proc. rajonų centrų ir 31,2 proc. kaimų gyventojų. Skirtumai statistškai reikšmingi: $\chi^2 = 37,9$, $df = 4$,

stebimasis reikšmingumo lygmuo $p = 1,17 \cdot 10^{-07}$. Kuo jaunesnė karta, tuo mažiau pritarimo šiam teiginiui. Visų kartų skirtumai statistiškai reikšmingi: $F = 24,5$, $p = 2,5 \cdot 10^{-15}$.

Darnos ir teisingumo principų taikymas regioninės plėtros politikoje

Atlikta analizė patvirtino ne tik suvokiamo socialinio teisingumo svarbą, bet atskleidė ir socialinę Lietuvos gyventojų teisingumo suvokimo heterogeniškumą. Nors Lietuvos gyventojai apskritai menkai tepasitiki valdžios institucijomis (kaip rodo daugelis tyrimų, pavyzdžiui, 2013 m. liepos 5–15 d. „Vilmorus“ atliktas gyventojų nuomonių apklausa, Vyriausybė pasitiki tik 22 proc., o savivaldybėmis – 27 proc. gyventojų), gyventojų pasitikėjimas priklauso ir nuo jų gyvenamosios vietos, ir nuo amžiaus grupės. Pasitikėjimo problema labai aktuali taikant teritorijų planavimo procedūras, kuriose išryškėja mikro- ir makrolygmenų socialinio teisingumo konfliktai ir atsiskleidžia suinteresuotų šalių, veikiančių žemės ir nekilnojamojo turto rinkose, interesai. Pagal įteisintas procedūras, regionų planavimo procesas skirtas atstovauti apibendrintam viešajam visuomenės interesui (makrolygmuo), o finansuotojai ir investuotojai – privačiam (mikrolygmuo).

Teritorijų planavimo mikrolygmens veiksnius sudaro vietos gyventojai ir jų bendruomenės, konkrečios vietovės infrastruktūra, žemės sklypų ir pastatų kainos, asmeniniai gyventojų poreikiai. Makrolygmens veiksniams priskiriamas ekonominis, socialinis, politinis ir kultūrinis regionų išsivystymo lygis, aplinkosaugos lygis. Makrolygmeniu svarbi politinė ir teisinė aplinka, kurios pagrindą sudaro politinė sistema, vyraujanti ideologija, nuosavybės teisės, teisiniai ir norminiai dokumentai.

Bendrojo planavimo metu išskiriami žemės plotai, kuriuose numatoma viešoji infrastruktūra, reikalinga visiems gyventojams, tuo tarpu atskirų asmenų (pvz., žemės savininko) tikslai gali būti diametraliai priešingi: parduoti sklypą už tai gaunant maksimalią finansinę naudą ar išlaikyti jį savo rankose, ignoruojant visuomenės poreikius.

Teritorijų planavimo procesas yra viešas, jame privaloma atsižvelgti į visuomenės interesus. Viešumas užtikrinamas procedūromis, kurios numatytos Teritorijų planavimo įstatymu. Procedūros numato gyventojų įtraukimą viso teritorijų planavimo dokumentų rengimo metu, pradedant nuo skelbimų vietinėje ir šalies spaudoje apie plano rengimo pradžią, viešinimą internete, supažindinimą su koncepcija, sprendiniais, viešo susirinkimo data ir t. t. Įstatymas viešo aptarimo ar susirinkimo metu leidžia dalyvauti visiems norintiesiems, kurie domisi planuojama teritorija be jokių apribojimų. Tačiau dalyvavimas pats savaime dar nesuteikia galimybės paveikti sprendimo priėmimą ar galutinius rezultatus.

Kaip išspręsti interesų konfliktus ir tinkamai suderinti mikro- ir makrointeresus? Yra įvairių teorinių būdų, nuomonių ir pažiūrų, kaip reiktų keisti ir tobulinti planavimo sistemas.

Teoriškai, konfliktą galima išspręsti taikant aukštesnio lygio analizės sistemas. Vienas iš siūlomų būdų – atskirti planavimo sistemos funkcijas, kuo ir grindžiama Lietuvos regionų ir teritorijų planavimo sistema. Pavyzdžiui, L. Mazza [30] teigia, kad planavimo sistema siekiama įteisinti žemės naudojimo kontrolę per tris specifines funkcijas: spren-

dimo priėmimo proceso kontrolę per strateginius planus, „įdiegimo“ per konservavimo ir transformavimo projektus ir programas, ir „reguliavimo“ per žemės naudojimo paskirties (zonų) nustatymą. Norint sukurti darnią vientisą planavimo sistemą šios funkcijos turi būti atskirtos, o svarbiausia, jų įgyvendinimui taikomos procedūros paremtos skirtingais etniais-politiniais principais ir skirtingomis vertybių sistemomis. Kokiais būdais šias funkcijas siūloma įgyvendinti?

Strateginis planas – tai „teritorijos chartija“, kuri apibrėžia teritorijos vertybes ir riziką, o jo sudarymas pagrįstas bendrosiomis visų gyventojų turimomis žiniomis apie teritoriją [13]. Strateginio plano sudarymo procedūros reikalauja plataus dialogo principų ir kriterijų įgyvendinimo ir užtikrina socialinę legitimaciją per socialinį dialogą bei bendrąją nuomonę. Plane turi būti įvertinti fundamentalūs teritorijos poreikiai, socialinio teisingumo ir darnos reikalavimai. Turi būti atskleisti bendrųjų strateginių planų vystymosi scenarijų, įvairių hipotezių ir galimų strateginių projektų ir programų sprendimų skirtumai ir pateikti teritorijos bendruomenei. Strateginis planas, kaip teritorijos chartija, priklauso teritorijos bendruomenei ir turi ilgalaikę institucinę vertę, kuria nuolat remiamasi, kai vertinamas žemesnės eilės planų, programų ir projektų tinkamumas ir suderinamumas.

Strateginio planavimo procedūrų pagrindą sudaro viena ar kita vadybos koncepcija. Viena iš pastaruoju metu populiarėjančių vadybos koncepcijų yra valdymo bendradarbiaujant koncepcija (collaborative public management, co-management) [31; 12]. Kaip hierarchinis valdymas atsirado agrariniu visuomenės vystymosi laikotarpiu, o biurokratinis dominavo industriniu laikotarpiu, informacinis amžius sukūrė savo struktūras, pralaidžias žinioms ir informacijai. Valdymo bendradarbiaujant (VB) koncepcijos esmę sudaro suinteresuotų šalių dalijimasis atsakomybe, nauda ir sprendimo priėmimo galia planavimo metu. Kaip rodo tyrimai, šis metodas viena ar kita forma viešajame administravime taikomas jau keli dešimtmečiai. VB metodo atsiradimą ir paplitimą lėmė vykstantys socialiniai pokyčiai. Šie pokyčiai skatina kurti tarpusavio tinklus, bendradarbiauti, tačiau kartu reikalauja didesnio individualumo, didesnės laisvės. Tai pavirtina ir atlikti mūsų kartų vertybių tyrimai, kur jaunesnių kartų gyventojai žymiai didesnę reikšmę suteikė asmeniniam dalyvavimui priimant sprendimus nei vyresnių kartų.

Skiriama keletas VB bendradarbiavimo tipų. Vienas iš jų yra nuolatinis arba reguliarius koordinavimas [28]. Toks koordinavimas atsiranda, kai daugialypės organizacijos sutinka bendradarbiauti tam tikroje veikloje, kad formaliais susitarimais pasiektų specifinio tikslo ar tikslų. Tokio dalyvavimo pavyzdys gali būti ir regionų planavimo grupės. Narystė tokioje grupėje turi būti tiksliai apibrėžta, numatytos aiškios ribos ir stabilus koordinavimas. Tokia vadyba reikalauja kiek didesnių išteklių, tačiau minimizuoja kylančią riziką.

Glaudžiausiai susijęs VB susitarimas yra identifikuojamas kaip koalicinė ir tinklinė struktūra [29]. Tinklo struktūra sudėtingesnė ir apima daugialypius mazgus – institucijas ir organizacijas – susietas įvairiapusiais ryšiais. Strateginis planavimas yra vienas iš pagrindinių būdų, padedančių išsiaiškinti bendrą tikslą ir bendradarbiavimo schemą. Visų suinteresuotų šalių bendradarbiavimas ir sintezė skatina tarpusavio pasitikėjimą ir dalijimąsi informacija.

Demokratija reikalauja, kad sprendimų priėmimas vyktų esant maksimaliam skaičiui konkurencingų alternatyvų, kurios pristatomos išplėtoje viešojoje erdvėje. Gyventojų įtraukimui į teritorijų planavimą vis plačiau pasitelkiamos informacinės technologijos, virtualios viešosios erdvės (virtualūs socialiniai tinklai, internetinės diskusijos ir komentarai). Interaktyvi ir labai operatyvi elektroninė žiniasklaida geba suburti visuomenės grupes ir skatina diskutuoti, vertinti alternatyvas ir derinti interesus. Tačiau, kaip galima spręsti iš atlikto tyrimo, dėl skirtingų gyventojų socialinių ir ekonominių savybių tos pačios žiniasklaidos priemonės negali būti taikomos visoms gyventojų grupėms.

Atlikti išsamūs įgyvendinamų infrastruktūros projektų tyrimai [19, p. 81] parodė, kad, planuojant teritorijas ir jų infrastruktūrą, sudėtingiausia įvertinti ir pagrįsti socialinį ir ekologinį numatomos plėtros poveikį. Kadangi nėra nustatytos konkrečios vertinimo sistemos, šių poveikių vertinimas tampa nevienareikšmiškas ir prieštaringas, priklausantis nuo pasirinktų veiksnių aibės, kokybinės ar kiekybinės jų vertės išraiškos, suvoktų verčių prioritetų. Todėl ir makro-, ir mikroveiksnių vertinimas tampa priklausomas nuo suinteresuotų šalių požiūrio.

Teritorijų planavimo mikro- ir makrolygmenų socialinio teisingumo derinimo problemą (ar nesugebėjimą išspręsti) puikiai iliustruoja Vilniaus miesto pietinio aplinkkelio atvejis. Pietinis senamiesčio aplinkkelis susiaurėja nuo trijų eismo juostų iki vienos dėl to, kad privačios nuosavybės pastatas nebuvo nugriautas, nes savininkai nesutiko su sklypo visuomenės poreikiams paėmimu bei pastato nugriovimu (3pav.).

3 pav. Neišspręstas mikro- ir makrolygmenų konfliktas tiesiant Vilniaus m. pietinį aplinkkelį

Išvados

1. Pastaraisiais metais įgyvendinant išsivysčiusių valstybių teritorijų planavimo procedūras ir projektus konfliktai dažnai kyla dėl prieštaravimų tarp istoriškai susiklosčiusių planavimo principų ir pasikeitusios, vadinamosios „įtinklintos“ visuomenės socialinių poreikių. Nors sena planavimo idėja, paremta eiliškumu „gyventojų apklausa, situacijos analizė, planas“, dar labai gyvybinga, stiprėjant visuomenės tinklams, visuomenės dalyvavimas įgyja daug didesnę socialinės legitimacijos vaidmenį.

2. Taikomų planavimo procedūrų ar priimamų sprendimų teisingumo supratimui turi įtakos vertinančiojo pozicija. Tai gali būti mikrolygmuo, kai teisingumas suvokiamas atskiro individo ar individų grupės atžvilgiu, ir makrolygmuo, kai teisingumas suprantamas visos visuomenės atžvilgiu. Kaip rodo empiriniai tyrimai, žmonių pasirinkimas remtis mikro- ar makrolygybės principais priklauso nuo jų pasitikėjimo valdžia.

3. Tiriant santykinai homogenišką Centrinės ir Rytų Europos šalių grupę buvo nustatyta, kad nors 1990–1998 metais jų išsivystymo ir reformų kryptys buvo panašios, gyventojų apklausos metodu nustatytas pasitikėjimo lygis reikšmingai skyrėsi. Lyginant gyventojų pasitikėjimo valdžia (išreiškiamą teiginiu „ši šalis yra valdoma siekiant visų žmonių naudos“) santykį su gyventojų migracija buvo nustatyta, kad tos šalys, kur gyventojų pasitikėjimas buvo mažas, neteko daugiau gyventojų nei tos, kur gyventojų pasitikėjimas buvo didesnis.

4. Lietuvos gyventojų ir jų kolektyvinių-individualistinių vertybių prioritetų nustatymui buvo panaudoti reprezentatyvios apklausos duomenys. Lietuvos žmonių pasitikėjimas valdžios institucijomis lygmuo matuotas teiginiu „Manau, kad visuomenės lyderiai išmano problemas geriau už kitus, todėl turime jais pasitikėti ir leisti jiems spręsti mums visiems aktualias problemas“. Su šiuo teiginiu sutiko 26,8 proc. Lietuvos gyventojų. Rezultatų analizė atskleidė ir teritorinius, ir gyventojų kartų nuomonių skirtumus.

5. Vykstantys socialiniai pokyčiai ir kintančios gyventojų nuostatos reikalauja naujų valdymo formų ir modelių. Viena iš pastaruosiu metu populiarėjančių vadybos koncepcijų, tinkamų šiuolaikiniam strateginiam planavimui, yra valdymo bendradarbiaujant koncepcija. Valdymo bendradarbiaujant esmę sudaro suinteresuotų šalių dalijimasis atsakomybe, nauda ir sprendimo priėmimo galia planavimo metu. Valdymo bendradarbiaujant metodo taikymas reikalauja didesnių kompetencijų ir kiek didesnių išteklių, tačiau minimizuoja kylančią riziką. Visų suinteresuotų šalių bendradarbiavimas ir sintezė skatina tarpusavio pasitikėjimą ir dalijimąsi informacija bei palengvina mikro- ir makrointeresų derinimą.

Literatūra

1. Adams, J. S. Inequity in Social Exchange. In: Berkowitz, L. (ed). *Advances in experimental Social Psychology*. London: Academic Press, 1965, II, 267–299.
2. Bell, S., Morse, S. *Measuring Sustainability: Learning from Doing*. London: Earthscan Publications, 2003.

3. Boyd, R., Richardson, P. J. How microevolutionary processes give rise to history. In: Boyd, R. & Richardson, P. J. (Eds.). *The origin and evolution of cultures* (287–309). New York: Oxford University Press, 2005.
4. Brickman, P. Folger, R., Goode, E., Schul, Y. Microjustice and Macro justice. In: Lerner, Melvin J. and Lerner, Sally C. (Eds.). *The Justice Motive in social Behavior*. New York: Plenum, 1981.
5. Burinskiene, M., Rudzkiene, V. Assessment of sustainable development in transition. *Ekologija*, 2007, 53 (suppl.), 27–33.
6. Choi, J. Outcome Favorability, Procedures, and Individualism-Collectivism in Procedural Justice perceptions. *Seoul Journal of business*, 2003, 9 (1), december, 1–26.
7. Cohen-Charash, Y., Spector, P. E. The role of justice in organizations: a meta analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 2001, 86 (2), 278–321.
8. Colquitt, J. A. On the dimensionality of organizational justice: A construct validation of a measure. *Journal of Applied Psychology*, 2001, 86(3), 386–400.
9. Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, M. J., Porter, C., Yee Ng, K. Justice at the millennium: A meta-analytic review of 25 years of organizational justice research. *Journal of Applied Psychology*, 2001, 86(3), 425–445.
10. Crosby, F. A Model of egoistical relative deprivation. *Psychological Review*, 1976, 83, 85–113.
11. Crosby, F. *Relative Deprivation and Working Women*. New York: Oxford University Press, 1982.
12. Domarkas, V. Viešojo asministravimo paradigmos kaitos atspindžiai dešimtmečio pabaigos publikacijose. *Viešoji politika ir administravimas*, 2011, 10(1), 9–16.
13. Fabbro, S. The Design of a Plural Ethical Approach To Spatial Planning: a Tentative Proposal from an italian Point of View. <http://aesop2005.scix.net/data/papers/att/135.fullTextPrint.pdf> [2013-04-03].
14. Feldman, S. A Conflicted Public? Equality, fairness, and Redistribution, 2003. <http://www.princeton.edu/csdp/events/Inequality2003/feldman.pdf> [2013-04-03].
15. Folger, R. A referent cognitions theory of relative deprivation. In: Olson, J. M., Herman, C. P., and Zanna, M. P. (Eds.). *Relative deprivation and social comparison*. The Ontario Symposium. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ, 1986.
16. Giap, B. N., Hachermeier, X. J., Wagdarikar, S. J. Organizational Citizenship and Perception of Organizational Justice in Student Jobs. *Psychology of Excellence*, M. A. Ludwig-Maximilians-University Munich, 2005.
17. Gilliland, S. W., Chan, D. Justice in organizations: theory, methods and applications. In: Anderson, N., Ones, D. S., Sinangil, H. K., Viswesvaran, C. (eds.). *Handbook of industrial, work and organizational psychology*. London: Sage, 2001, 2, 143–165.
18. Greenberg, J., Folger, R. Procedural justice, participation and the fair process effect in groups and organizations. In: Paulus, P. B. (ed.). *Basic group processes*. New York: Springer-Verlag, 1983, p. 23–256.
19. Griškevičiūtė-Gečienė, A. Lietuvos miestų susiekimo sistemų infrastruktūros plėtros pagrindimo modelis. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Technika, 2012.
20. Guogis, A., Gruževskis, B. Do we need another Lithuanian societal development model? *Social Sciences Studies*, 3(7), 2010, 19–35 (in Lithuanian).
21. Hajer, M., Zonneveld, W. Spatial Planning in the Network Society – Rethinking the Principles of Planning in the Netherlands. *European Planning Studies*, 2000, 8(3), 337–355.

22. Healey, P. Collaborative Planning – Shaping Places in Fragmented societies. London: MacMillan, 1997.
23. Howe, N., Strauss, W. Millennials rising: The next great generation. New York: Vintage Books, 2000.
24. Integrated questionnaire, v. 20060423. Values survey 1981–2004. www.worldvaluessurvey.org [2013-04-03].
25. Lane, R. Market Justice, Political Justice. *American Political Science Review*, 1986, 80 (2), 383–402.
26. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 66-1987; 2010, Nr. 48-2285.
27. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617, 2011, Nr. 163-7757.
28. Mandell, M. P., Steelman, T. A. Understanding What Can Be Accomplished through Interorganizational Innovations: The importance of Typologies, Context, and Management Strategies. *Public Management review*, 2003, 5(2), 197–224.
29. Masser, I. Managing our urban future: the role of remote sensing and geographic information systems. *Habitat International*, 2001, 25(4), 503–512.
30. Mazza, L. Order and Change, Rule, and Strategy. In: Bertuglia, C. S., Bianchi, G., Mela, A. (eds). *The City and its Sciences*, Phisycyca-Verlag, Heidelberg, 1998.
31. McGuire, M. Collaborative Public Management: Assessing What we Know and How We Know It. *Public Administration Review*, December 2006, Special Issue, 33–44.
32. Patapas, A., Labenskytė, G. Organizacinės kultūros ir vertybių tyrimas N apskrities valstybinėje mokesčių inspekcijoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 2011, 10 (4), 589–603.
33. Thibaut, J., Walker, L. A Theory of Procedure. *California Law Review*, 1978, 66, 541–566.
34. Throgmorton, J. A. Planning as persuasive storytelling about the future: negotiating an electric power rate settlement in Illinois. *Journal of Planning Education and Research*, 1992, 12, 17–31.
35. Tyler, T., Blader, S. The group engagement model: procedural justice, social identity, and cooperative behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 2003, 7 (4), 349–361.
36. Wagner, J. A. Participation's effects on performance and satisfaction: a reconsideration of research evidence. *Academy of management review*, 1994, 19, 312–330.

Vitalija Rudzkienė, Marija Burinskienė

Perceived Social Justice and Its Impact on Regional Development

Abstract

Increasing impact of global market economy today accelerates changes in people's living and working conditions, increases migration and significantly exacerbates social problems. The purpose of this study is to disclose the relationship between social justice and social sustainability, assess the set of social justice-forming factors and evaluate the assumptions and opportunities of implementation of the social justice principles in the spatial planning.

The database of the international population survey was employed for the purpose of connecting perceived justice to macro socioeconomic factors. This connection provided insights

into the perception of justice and its relationship with social sustainability indicators and revealed the problems and tendencies related to the implementation of the socioeconomic development models of the society.

The methods of comparative analysis of scientific literature, statistical descriptive and correlation-regression analyses methods were applied for the investigation.

The findings showed that despite similar economic development and the same socioeconomic development models, there were significant differences in the assessment of social justice of a country by its population, and countries with higher ratings of confidence after a while tended to have a more cohesive society with lower levels of migration and social exclusion. The investigation also confirmed occurrences of conflict at the micro level and the macro level in spatial planning procedures. Application of principles and methods of collaborative public management could be considered as the possible solutions for emerging issues.

Vitalija Rudzkiene – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir verslo instituto profesorė, socialinių mokslų habilituota daktarė, technologijos mokslų daktarė.

E. paštas: vital@mruni.eu

Marija Burinskiene – Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorė, Aplinkos inžinerijos fakulteto Miestų statybos katedros vedėja, technologijos mokslų daktarė.

E. paštas: marija.burinskiene@vgtu.lt

Vitalija Rudzkiene, Dr. habil. of Social Sciences, Doctor of Technological Sciences, Mykolas Romeris University, Institute of Economics and Business, Full Professor.

E-mail: vital@mruni.eu

Marija Burinskiene, Professor, Doctor of Technological Sciences, Vilnius Gediminas Technical University, Head of Urban Engineering Department, Full Professor.

E-mail: marija.burinskiene@vgtu.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2013 m. liepos 27 d.; recenzuotas; parengtas spaudai 2013 m. spalio mėn.